

ního obchodněpolitického režimu v střední Evropě, vlastně otázka vzájemného bližšího obchodněpolitického spětí států nástupnických (z bývalé monarchie vzniklých), jímž by do jisté míry obnoveny byly obsáhlé a intenzivní hospodářské styky, staletým politickým soužitím vypěstěné. Mírové smlouvy dávají skutečně Československu, Rakousku a Maďarsku možnost, aby se dohodly o přednostních clech pro některé druhy zboží, zvláště nezbytné pro jejich vzájemný styk (na tyto výhody by pak státy dohodové nečinily nároku), avšak jen na dobu prvních pěti let, a jinak ukládají všem těmto státům v dovozu i vývozu bezpodmínečný régime égale vůči spojeneckým (dohodovým) mocnostem. Státy následnické zvolily také vesměs za základní princip svých obchodních smluv zásadu nejvyšších výhod, a to v oboru celním bezpodmínečně. První péčí republiky ovšem je prozatím řádný smluvní poměr s nástupnickými státy na podkladě smluv bilaterálních. V Rakousku samém pak jsou slučovací tendence s Německem tlumeny dočasně téměř jen finanční a hospodářskou tísní Rakouska a politickou i vojenskou bezmocností Německa.

§ 22. Pojem a druhy cel.

I. Celm rozumíme dnes veřejnou dávku, vybíranou ze zboží přecházejícího přes hranice státu (celního obvodu), na rozdíl od cel a mýt, vybíraných ve starověku a středověku i uvnitř země od panovníků, vrchností i měst na rozličných místech a z přerozmanitých podniků, jako poplatků přístavních a skladištních, mýt silničních a říčních, hlavně však pro fiskální účely. Teprve když od konce středověku byl seznán národohospodářský význam cel, odstraňována cla jakožto soukromý příjem místních vrchností (šlechty, církve, měst), překládána ze vnitra země na hranice státu a rozlišováno znenáhla mezi mýtem jako příspěvkem na udržování silnic a clem jakožto dávkou vybíranou na hranicích státu a sledující vedle finančních i účely národohospodářské.

Území ohraničené jednotnou celní čarou zoveme celním obvodem. Utvoření jednotného celního obvodu přeložením veškerých cel ze vnitra státu na vnější hranici státu je plodem teprv novověkého vývoje historického; bylo provedeno na př. v absolutistickém Rakousku »obnoveným celním řádem« Josefa II.

z r. 1788 (se vnitřní celní čarou mezi Uhrami a ostatními zeměmi rakouskými), ve Francii plně teprv od r. 1790, v Prusku r. 1817. Jednotnost celního obvodu spočívá výhradně na celní hranici a není rušena tím, jsou-li pro přechod zboží na různých pohraničních místech téhož státu stanoveny různé sazby celní (na př. v zájmu povznesení námořní plavby platívá v některých státech osadní zboží při dovozu po souši jiné — vyšší — celní sazby, než při dovozu po moři), aniž musí celní tarif vycházeti ze zákonodárného aktu státoprávního, nýbrž třeba i ze smlouvy mezinárodní, jak tomu jest při celní unii obvodů státoprávně samostatných, ani konečně nemusí celní hranice splývati s hranicí státní, neboť jednak mohou jisté části státního území (celní výluky, svobodné přístavy a obvody) ležeti mimo celní hranici, jednak mohou naopak v celní obvod býti pojaty i části cizího území státního a při menších státech i celá území státní (Lichtenštejnsko dříve k Rakousku a Luxembursko dříve k Německu, Monako k Francii).

V dřívějších dobách bývala k povznesení domácí plavby a transitní tržby některá přístavní města jako t. zv. přístavy svobodné vyňata z celního obvodu státního, takže clo přivozně platilo se teprv při přechodu zboží z obvodu města do vlastního celního vnitrozemského a zboží určené k opětovnému exportu bylo tudíž sprostěno obtížemi a výdajů spojených s vycelením a opětovným navrácením cla. Prvním svobodným přístavem bylo r. 1547 Livorno, Terst a Rjeka byly jimi od r. 1718 do r. 1891.

Toto vynětí celých měst z celního území však mělo v zápětí nerovnoměrné obtížení občanů a stížení obchodního styku přístavu s tuzemskem. Proto byly svobodné přístavy časem zrušeny a dosahuje se nyní téhož účelu (úlevy transitního obchodu) tím, že se toliko určitá část přístavu vyloučí z celní manipulace (*porto franco*). Podobně tvořila i některá pohraniční města na souši t. zv. výluky celní (na př. Brody v Haliči). Podíl na všeobecných břemenech státu nesly pak tyto z celního obvodu vyloučené části zvláštními daněmi (t. zv. *aversum*).

II. Rozeznáváme dle účelu:

1. Cla finanční, která jakožto zvláštní forma a doplněk spotřebního zdanění nemají býti leč jen trvalým zdrojem příjmovým (na př. clo na kávu, čaj, koření a pod.).

Finanční clo musí býti uloženo na všechny druhy zboží, které jsou v tuzemsku vyráběno, je zde podroběno spotřeb-

ní dani (na př. cukr, pivo, tabák, líh atd.), a to alespoň ve výši této daně, sice by výnos tuzemské daně spotřební i tuzemská výroba předmětů zdaněných byly ohroženy přívozem nepoplatného zboží cizozemského.*) Zároveň musí však finanční clo býti uloženo i na jiné podobné předměty vyráběné v cizině a sloužící k ukojení téže doma zdaněné potřeby (na př. vysoká spotřební daň na domácí pivo vyžaduje finančního cla na cizí víno, líh).

Finanční clo může býti uloženo i na předměty, jichž v tuzemsku vyráběti ani nelze, které však svojí povahou a významem spotřebním rovněž se hodí za předmět spotřebního zdanění (káva, čaj, kakao, koření a j. koloniální zboží).

2. Cla ochranná, která umělým zdražením cizozemských výrobků, jež také v tuzemsku jsou nebo mohou býti vyráběny, při dovozu z ciziny mají tuzemskou výrobu chrániti na tuzemském trhu proti zahraniční soutěži (cla dovozná).

Jsou-li ochranná cla tak vysoko vyměřena, že i bez výslovného zákazu cizozemskou soutěž úplně vylučují, zoveme je prohibičními (vylučujícími).

Ochranná cla přívozní vynesou tím méně, čím úplněji vyhoví svému úkolu národohospodářskému, t. j. obmeziti dovoz cizích výrobků; importuje-li se dotyčné zboží i přes ochranná cla, rozmnožují se i těmito cly finanční příjmy státu, směrodatným je však pro ně vždy účel národohospodářský, ne výtěžek finanční. Ochranná cla poskytují však i při plném dosažení svého ochranného úkolu značných finančních výtěžků, jestliže tuzemská produkce přes celní ochranu a zvýšené tím ceny produktů není s to, aby plně uhrazovala domácí spotřebu (na př. obilní cla ve státech co do obilní produkce pasivních, j. v Německu, v bývalém Rakousko-Uhersku a j.).

S druhé strany opět finanční cla mohou pro výrobu tuzemskou nabýti nepřímo významu potud, že snižují spotřebu cizího zboží nebo nutí konsum k jinému způsobu ukojení potřeb (na př. místo kávy k požívání surogátů), a mohou pak nabýti i významu cla ochranného pro výrobu konkurujícího odvětví

*) Vyměření přesně výšky spotřebního cla bývá obtížno, zejm. vybírá-li se v tuzemsku z předmětů daň produkční (ze suroviny či polotovaru), kdežto clo na přívoz cizozemského zboží se vyměřuje dle hotového výrobku. Činí-li clo více, než spotřební daň tuzemská, působí finanční clo tímto příplatkem zároveň jakožto clo ochranné.

tuzemského (na př. finanční clo na třetinový cukr může působiti jakožto ochranné clo na cukr řepový, clo na bavlnu by mohlo býti ochranou průmyslu plátenickému a pod.).

Cla ochranná se ukládají z důvodů národohospodářských, cla finanční z důvodů daňových, výška o n ě c h se vyměřuje dle míry potřebné ochrany tuzemské produkce, výška t ě c h t o dle finanční potřeby státu a dle všeobecných zásad zdaňovacích. Clo může však býti zároveň ochranným i finančním, je-li uvaleno na výrobky doma vyráběné a zdaněné ve vyšším obnosu, než činí tuzemská daň spotřební.

Rozeznáváme dále ještě

3. c l a p o l i t i c k á, jež mají přiměti některý cizí stát, aby změnil naproti tuzemsku svou tržební a vůbec hospodářskou politiku (zejm. c l a o d v e t n á, r e t o r s n í) nebo v sociálním zájmu potírati některé nešvary nebo závady společenské (luxusní spotřebu, alkoholism), konečně

4. c l a s t a t i s t i c k á, vybíraná za úřední záznamy zboží dováženého či vyváženého pro účely statistické.

III. Dle s m ě r u, jímž jde zboží přecházející přes hranice státu, rozeznáváme cla:

1. d o v o z n í (přívozní), dnes nejdůležitější, s účelem buď finančním, buď ochranným, a

2. c l a v ý v o z n í, jež jsou především finančními cly, zdražujícími zahraniční konsum tuzemského zboží. Jsou možna ovšem jen tehdy, má-li tuzemsko přirozený nebo dočasný tržní monopol na zboží hledané v cizině, sic jinak by tuzemské zboží buď nemohlo soutěžit za hranicemi s ostatními konkurenty, nebo by musili clo vývozní nésti tuzemští producenti sami, t. j. snížit o obnos cla ceny svých výrobků.

Vývozní cla bývala dříve (za merkantilismu) velmi častá, zvláště na p o t r a v i n y, aby se jejich láci usnadňovalo rozmnožování obyvatelstva a umožňovaly nízké mzdy, na s u r o v i n y, aby se snížily výrobní náklady průmyslu pro snažší export za hranice, a na d r a h o k o v y, v nichž spatřována podstata bohatství národa, a bývala často nahrazována přímými z á k a z y v ý v o z u.

V novější době vývozní cla všeobecně zrušována*) a po-

*) Poslední vývozní clo na př. v Německu (na hadry, jakožto surovinu pro výrobu papíru) bylo odstraněno v r. 1873; v Rakousku alespoň totc clo zůstalo.

nechávána jen výjimečně, jakožto zjev ojedinělý, buď aby se zachovaly určité důležité suroviny domácímu průmyslu (cło na hadry u nás), nebo aby se cizině zdražilo a ztížilo jich dovážení, nebo prostě v zájmu fiskálním (anglické vývozní cło na uhlí). Zákazy vývozu pak bývaly vydávány buď jako dočasná opatření nouzová (pro obilí a píce při neúrodě v tuzemsku), nebo politická (zbraně, náboje, koně a pod. před válkou).

Význam podržela vývozní cla v zemích mimoevropských (v Chile na vývoz ledku, v dřívější Německé Jihozápadní Africe na vývoz diamantů).

Kdežto však do nedávna theorie pokládala vývozní cla za zásadně nepřipustné zdanění zahraniční spotřeby, v novější době s rostoucím hnutím novomerkantilistickým a imperialistickým bývalo i s hlediska národní hospodářské soběstačnosti pocítováno za anomálii, že mají býti tuzemskou surovinou živeny konkurenční průmysly zahraniční (rakouskou celulosou italský průmysl papírnický, kaolinem německý průmysl porculánový a pod.) a cla vývozní počínala opět nabývatí zvýšeného významu. Protože arci ve vzájemném obchodním styku je také závislost vzájemná, vymínuje se nejnověji v obchodních smlouvách též sprostění nebo snížení cla v ý v o z n í h o.*)

Za války se k obchodněpolitickým důvodům přidružil i zájem finanční — státy zámořské použily svého monopolického postavení co do tropických produktů k rozmnožení státních příjmů zavedením vývozního cla na tyto produkty a podobně učinilo v Evropě Rumunsko, později skrovnější měrou i Turecko a Bulharsko. Po válce všeobecný nedostatek téměř všeho zboží způsobil, že v četných státech zavedena nejenom cla vývozní, nýbrž přímé vysoké zdanění exportu a účast státu v ziscích exportních.

Konečně

3. průvozní cla vybírají se ze zboží tuzemskem pouze prováženého. Bývala dříve obvyklá jakožto zdanění cizího zboží při transitu a tedy v podstatě jakožto cla finanční, jsou však

*) Na př. poněvadž bylo ve Švédsku r. 1905 chystáno vývozní cło na železnou rudu, vymínila si německá vláda v obchodní smlouvě se Švédskem z 8. května 1906 a 2. května 1911, aby vývoz rud ze Švédska zůstal beze cla, v mírové smlouvě německovelkoruské, čl. 7., požadovala se svoboda i bezcelnost vývozu pro rudy.

dnes odstraněna, protože jsou neslučitelná s opačnou snahou států převáděti co možná transit cizího zboží na tuzemské dráhy dopravní.

IV. Dle způsobu vyměřování jsou cla buď

1. cla hodnotná (ad valorem), jež se vybírají v procentech deklarované hodnoty nebo ceny zboží. Jejich předností jest, že přizpůsobující se dočasným změnám cen, zatěžují přiměřeněji druhy zboží a přihlížejí i k rozdílům kvalitním, takže se nejdokonaleji přizpůsobují spotřebě a důchodu konsumentovu. Technické jejich provedení je však obtížné pro nespolehlivé deklarace povinníků a pro nesnadnou kontrolu deklarací a odhad podceněného zboží se strany celních úřadů, jimž se proto také druhy k dosažení větší správnosti deklarací přiznává právo, aby dovážené zboží za deklarovanou hodnotu s přičtením dopravních nákladů a obchodního zisku samy převzaly. Cla tato vyžadují také lépe vycvičeného i placeného personálu úřednického, zvětšují možnost sporů mezi celní správou a povinníky, a druhy mívají posléze i vadu jen velmi zběžného zřetele k hodnotě (odstupňování sazeb dle jistých vnějších známek). Nebo jsou

2. cla specifická, jež se vybírají pevnými sazbami dle určitých jednotek váhy nebo míry (100 kg, 1 hl) nebo u větších a dražších předmětů dle kusu (lodě, vagony, dobytek, hodinky, klobouky a pod.).*)

Jejich předností je snadnější, jednodušší, levnější a rychlejší vybírání a mnohem menší vexace, spory a podludy; předpokládají však, mají-li se co do účinku přibližovati clům hodnotným, aby byly co nejzevrubněji diferencovány dle produkčního stadia (nejnižší cla na suroviny, vyšší na polotovary a tovary) nebo dle kvality zboží (cla gradáční, stupňová).

3. Diferenčními cly zoveme, když na zboží téhož druhu a kvality položeny jsou různé sazby buď dle původu zboží nebo dle směru a způsobu dopravy. Diferenční cla mohou býti buď nižší než sazby normální (t. zv. cla srážková, détaxe, na př. nižší cla v bývalém Rakousko-Uhersku

*) Téměř jen cla dle váhy má Anglie a Švýcarsko, většinou i Německo a Rakousko; hodnotná cla měla do války v malém počtu Francie, ve velkém Belgie, Holandsko, Americká Unie. Německo jen na železniční vozidla.

pro zboží dovážené přes Terst nebo Rjeku proti témuž zboží, na př. kávě, dováženému přes hranici kontinentální, nebo nižší cla ve Francii na přímý dovoz produktů z kolonií francouzských a v Kanadě pro výrobky anglické) nebo mohou být naopak vyšší (cla přírážková, surtaxe), zejm. z důvodů retorse (odvety) naproti státu, který tuzemské příslušníky celněpoliticky nebo jinak poškozuj.

Stav retorse mezi dvěma nebo více státy zove se druhdy celní válkou (na př. Rakousko-Uherska s Rumunskem od r. 1886 do 1891, Německa s Ruskem v letech 1893—1894, se Španělskem v l. 1894—1896, s Kanadou v l. 1898—1910).

V. Celní obnos, uložený na jednotku ceny, váhy, míry nebo počtu zboží, zoveme celní sazbu (položkou), seznam zboží clu podrobeného s udáním celních jednotek a sazeb na ně uložených zoveme celním tarifem (sazebníkem). Tarif je tím rozčleněnější, čím více — vedle vždy nečetných cel finančních — převažují cla ochranná.

Po stránce formální rozeznáváme tarif buď abecední (dle začátečních písmen zboží) nebo systematický, v němž je zboží zařazeno dle věcných dělítek (dle vnitřní souvislosti, na př. potraviny, železné zboží, textilní, chemické látky), nyní bývá pravidlem tarif soustavný s abecedním seznamem zboží.

Dle způsobu, jakým celní tarify bývají vydávány, a dle rozsahu jejich platnosti lišíme

a) tarif generální (autonomní) nebo »všeobecný«, jež vydává stát sám (nebo celní spolek, svazek) jednostranně, bez formálního spolupůsobení nebo vlivu jiného státu (materiálně, věcně, může arci celní chování se jiných států nebo jinaký jejich poměr k tuzemsku účinkovati i na formu a sazby tarifu autonomního.

Tarif autonomní platí subsidiárně pro všechno zboží, ohledně kterého nebyly s tím oním státem uzavřeny zvláštní smlouvy. Může být buď jednoduší, s jedinou sazbou pro každý druh zboží, nebo dvojí s dvojí sazbou pro všechny nebo alespoň pro čelnější druhy zboží, a to se sazbou minimální (tarif minimum), platící za nejnižší hranici ústupků při uzavírání smluv celních s cizinou, a sazbou maximální (tarif général, tarif maximum), platící za pravidlo, t. j. vůči státům, s nimiž není

smlouvy obchodní, a i u smluvních států pro zboží, stran něhož není jiné úmluvy.*)

Tarif autonomní může nadto ještě obsahovati procentní přírůžky ke svým sazbám jakožto retorsní opatření proti státům s tuzemskem v celní válce jsoucím.

b) Nebo je tarif konvenční, t. j. smluvený ve smlouvě celně- i tržebněpolitické s jiným státem nebo celní jednotou. Konvenční tarif představuje (zahrnuje) zpravidla slevy sazeb generálního tarifu pro obchod s oním cizím státem, s nímž byla smlouva tržebně- a celněpolitická uzavřena, význam tohoto tarifu záleží v tom, že celní sazby vytčené v tarifní smlouvě, i když by se třebas rovnaly sazbám tarifu autonomního, nemohou býti naproti druhému kontrahujícímu státu po dobu trvání smlouvy jednostranně zvýšeny (vázané položky), nebo že určité zboží dosud cla prostě nemůže jím nově býti stíženo.

§ 23. Soustava tržební svobody a soustava celní ochrany.

Soustava tržební svobody mezinárodní má program obdivuhodně jednoduchý: Vnější obchod budiž sprostěn všech pout, cizina budiž v tuzemsku připuštěna k soutěži za stejných podmínek jako tuzemská výroba sama, i vlastním koloniím budiž poskytnuta samostatnost a svoboda úpravy vlastních hospodářských styků k cizině i k zemi mateřské. Radikální liberalism požadoval dokonce, aby všechny překážky volného obchodu byly odstraněny nikoliv smlouvami, které by tuzemsku zabezpečovaly stejně volný přístup v cizině, nýbrž autonomně — stát má jednostranným zrušením, nežádaje vzájemných koncesí, strhnouti celní závory, vždyt i kolonie i cizina poznají záhy, že export do země svobodné může se rozvíjeti, jen jestliže se vzmáhá také export z ní do zemí druhých.

Avšak nehledíc ani k tomuto extrému, který se úplně vzdává i smluvních záruk i politických prostředků mocenských, liberální politika obchodní předpokládá silný stát, který dovede zjednatí právní i hospodářské k ní podmínky (právní ochranu, mincovní

*) Celní tarif kanadský má tři sloupce: tarif generální (nejvyšší) pro země, s nimiž není obchodní smlouvy, tarif přednostní, který platí pro výrobky z určitých území britských, a tarif střední pro ostatní země, s nimiž byla obchodní smlouva uzavřena.